

Монографія про історію УГКЦ на Буковині

Рец. на: Нестор Мизак, Андрій Яремчук. Два століття служіння Богові і нації: УГКЦ на Буковині. – Харків: Сиція, 2016. 320 с.: іл. ISBN 978-617-7205-16-5.

Історико-культурний регіон Буковина в наші дні у вимірі Греко-Католицької Церкви входить до складу двох незалежних Церков. Північна Буковина в межах України входить до складу Чернівецької єпархії УГКЦ, створеної 2017 р.; до того греко-католицькі парохії Північної Буковини входили до Коломийсько-Чернівецької єпархії, створеної 1993 року. Натомість Південна Буковина у межах Румунії тепер входить до складу Буковинського деканату Румунської Греко-Католицької Церкви. В часи Австрійської та Австро-Угорської імперії греко-католики Буковини входили спершу до Львівської архієпархії ГКЦ, а з 1885 р. — до Станіславівської єпархії.

Слід визнати, що історія Греко-Католицької Церкви на Буковині в силу цілої низки несприятливих обставин до наукового і суспільного дискурсу в Україні задіяна не виправдано мало. І річ не про те, що туристів, котрі приїжджають у Чернівці, приваблює передусім ефектна будівля університету – колишні палати православних митрополитів Буковини і Далмації. Мова про глибші, нематеріальні, речі. Приміром, хто знає, що відома українська письменниця Ольга Кобилянська була вірною Греко-Католицької Церкви і навіть мала своє улюблене місце для молитви у чернівецькому храмі (тепер собор) Успіння Пресвятої Богородиці? Кому відомо, що прообразом одного з головних героїв її роману «Апостол черні» став саме греко-католицький буковинський священик Костянтин Балицький? Чи багато наших сучасників, з тих, що цікавляться історією, обізнані з фактом, що батько першої жінки-лікарки Австро-Угорської імперії Софії Морачевської-Окуневської також був греко-католицьким священиком; і хоча змушений був покинути духовний стан після смерті дружини, та виховав доньку не тільки медиком, а й відпові-

дальною віруючою людиною, яка стала згодом втілювати задуми митрополита Андрея Шептицького у львівській «Народній Лічниці»? На жаль, усі ці факти та багато особистостей з української історії ГКЦ та її вірних на Буковині залишаються маловідомими. Натомість уже в перших абзацах статей інтернет-енциклопедії «Вікіпедія», присвячених Кобилянській і Морачевській, кожен може побачити, що Кобилянська та Морачевська були «феміністками». У сучасному інформаційному полі така характеристика мимоволі відсилає до назви й діяльності руху «Femen», а не відповідальної суспільної позиції обох діячок, зумовленої їхнім світоглядом, у тому числі релігійним. Ось так і виходить, що Кобилянська, Окуневська-Морачевська в очах наших сучасників постають як культурні герої, проте без підґрунтя, котре їх формувало, – немов люди нізвідки.

Суспільство внаслідок подібних процесів опиняється перед викликом безпам'ятства, втрачає розуміння того, хто і що його створило, і які принципи для нього є основоположними. Безпам'ятство спільноти призводить до того, що нею легко маніпулювати, нав'язувати їй неправдиве бачення минулого, сучасного, а відтак і невласиві візії свого майбуття. Усунути білу пляму незнання про роль Греко-Католицької Церкви на Буковині і про те, кого і що вона дала цьому краю та Україні загалом, – важливе завдання, яке взяли на себе автори книги «Два століття служіння Богові і нації...». Ця монографія є загалом вдалим прикладом студій local history – максимально наближених до спільнот і людей, про долю яких, властиво, йдеться.

У структурному відношенні видання формують Передмова, Вступ, чотири розділи, Висновки і Додатки. Наприкінці книги вміщений список використаних джерел і літератури на 125 позицій,



з яких 38 – архівні матеріали та рукописи, дев'ять – збірники опублікованих документів, 19 – спогади. Окремо слід відзначити використання матеріалів давньої преси, синхронної з тими чи іншими подіями, описаними у праці.

Уже Вступ до книги авторства о. Валерія Сиротюка – зразок звернення до читача, який спонукає до глибоких роздумів:

«Одного разу на Святій Землі запитав я юдея, який провадив нашу прочанську групу стежками Господа нашого Ісуса Христа: «Скажи мені, друже, яка заповідь для юдея найважча для виконання?». Не сягав наш товариш по відповідь у глибоку кишеню, а одразу без вагання: «Шануй матір і батька твого – ото найважча заповідь»... І немає в цій заповіді винятків, і немає жодної умови. І пообіцяв Господь за цю єдину з десяти заповідей нагороду – «...і буде тоді добре, і будеш довго на землі жити». Ви являється, за добро будеш мати добро, і поки шануєш ти вітцівство своє, допоки ти живеш...»

«Люби рідних, пізнавай історію свого народу, Церкви, парафіяльної спільноти – і будеш жити добре, і надовго посядеш землю свою. Чи не з цієї заповіді випливає думка, що як не будеш любити і шанувати своє рідне і отцівське, то посяде чужинець на батьківство твоє, а ти рабом будеш на землі своїй...»

У першому розділі книги, який має назву «Роль Української Греко-Католицької Церкви у духовному зміцненні Буковини ХІХ – початку ХХ ст.» йдеться про роль ГКЦ в житті вірних Буковини австрійського та австро-угорського періоду. Автори описують передісторію та початки греко-католицької парохії Успіння Пресв. Богородиці у Чернівцях, а також зростання кількості та активність греко-католиків краю до Першої світової війни. Як подають автори, питання про спрямування греко-католицьких священників на Буковину постало в 1770-х рр. і митрополит Антін Ангелович звертався з цією ініціативою до цісаря. Адже вірні, які селилися у краї, втрачали зв'язок з рідною Церквою. Нестор Мизак та Андрій Яремчук у цій частині книги подають дані, що дозволяють побачити персоналії духівників-піонерів ГКЦ на Буковині, її статистику та динаміку, життя громад.

Другий, розділ видання має назву «Слово і чин митрополита Андрея Шептицького та його вплив на суспільно-політичне життя Буковин-

ського краю». Його присвячено діяльності Шептицького на Буковині – візитам 1891, 1895, 1897 рр. і візитації, уже як станиславівського єпископа, 1900 р. Автори відтворюють маршрути, програму візитів майбутнього митрополита, зміст його проповідей, передають реакцію вірних. Імовірно, на окрему детальнішу розвідку заслуговує і висвітлений у книзі сюжет про паломництво Андрея Шептицького з вірними Буковини до Риму у жовтні 1900 р., про який ідеться у книзі. Також у другому розділі проаналізовано пастирські звернення Андрея Шептицького «Правдива віра» і «До моїх любих гуцулів», які були звернені, у тому числі, до греко-католиків Буковини.

Окремо слід звернути увагу на параграф II.4 «Подвижники духовно-національного життя на Буковині другої половини ХІХ – початку ХХІ століть». У ньому, на сторінках 44–53, вміщені короткі життєписи визначних греко-католиків Буковини: о. Атанасія Окуневського – батька Софії Морачевської-Окуневської, Ольги Кобилянської, Миколи Огоновського, о. Миколи Устияновича, Корнила Устияновича, Степана Смаль-Стоцького, Володимира де Корнич-Ясеницького, Ірини Величковської, Володимира Залозецького, родини Гузарів, Остапа Луцького, Василя Сімовича, о. Михайла Сімовича (у праці в одних місцях Михайло – с. 52, а в інших – Микола – с. 56, Ірини Вільде та інших. Пізнавальним є життєпис владики Павла Василика.

Третій розділ має назву «Голгофа УГКЦ в умовах російського, румунського та радянського окупаційних режимів (1914–1989)». Серед його п'яти параграфів деталізацією вирізняються ті, що присвячені історії ГКЦ в роки російської окупації; переслідуванню греко-католиків Буковини після Львівського псевдособору 1946 р. Імовірно, що параграф про ГКЦ Буковини за румунської окупації також можна було розширити шляхом залучення архівних матеріалів цього періоду. Особливе місце у цьому розділі займає параграф III.5. «Ольга Кобилянська про духовні обов'язки апостолів “черні”». У ньому розкрито завісу таємничості походження персонажу отця Захарія у романі «Апостол черні», який був заборонений в тоталітарні часи СРСР.

Четвертий розділ – «Церква Успіння Пресвятої Богородиці в незалежній Україні». Він, на мою думку, поставив особливо багато викликів перед авторами монографії уже з огляду на те,

що тут із просторів минулого видання виходить у сучасність з її незавершеністю, багатоваріантністю і нашим власним зануренням у неї. Зокрема, більше уваги авторам слід було присвятити історії українських греко-католицьких спільнот, котрі за підсумками переділів кордонів ХХ ст. опинилися і перебувають у складі Румунії – на Південній Буковині. Щодо композиції цього розділу, то його параграф IV.4. – «Паломницьке життя парафії», з огляду публіцистичний, а часом і репортажний стиль, більш органічно виглядав би у Додатках.

Загалом у книзі вміщено 16 Додатків, в яких читач знайде багато дуже цінної інформації про історію чернівецької парохії Успіння. Зокрема, тут опубліковано каталог священиків, які служили у чернівецькій парохії Успіння від заснування громади. Також у Додатках подана низка історичних свідчень і документів, знакові інтерв'ю, матеріали про ТУСК «Обнова», товариство «Матері в молитві», «Апостольство доброї смерті», мартиролог полеглих героїв, імена яких поминають у соборі Успіння в Чернівцях. Увагу привертає опублікована у монографії добірка історичних і сучасних світлин – фотохроніка життя чернівецької парохії.

Слід звернути увагу на декілька змістовних похибок у виданні, що потребують уваги авторів, надто з огляду на те, що вони анонсували подальшу роботу над книгою і її друге видання. Зокрема, на с. 21. Йдеться наступне: «Про національну та європейську духовність зголошувала і архітектура церковної споруди, побудованої у стилі пізнього європейського класицизму

ампір». Зрозуміти те, чим ампір є особливо українським, на основі цього або сусідніх речень годі. На с. 21. Вказано, що «парохи... церковну справу проводили в руслі повернення русинів-українців до батьківського обряду». Тут зауважу, що в УГКЦ із православними насправді один обряд, хоча й з відмінностями. На с. 25 синагогу помилково названо церквою. На с. 37 відвідини Андреем Шептицьким Буковини 1891, 1895 і 1897 рр. названі «візитаціями», хоча тоді він ще не був єпископом. Візитацією став тільки його візит 1900 р. уже як єпископа станиславівського. На с. 86 Главу УГКЦ Любомира Гузара помилково названо екзархом. На с. 101. автори пишуть, що церкву Преображення на горі Тавор зруйнували хрестоносці, хоча насправді хрестоносці її збудували. Хибною є вказівка на с. 104 на те, що у Кумрані «жили невеликі єврейські общини фарисеїв і судукеїв» – це різні групи і спільноти. Утім, ці та деякі інші дрібні упущення не применшують фактажу і цінності викладу історії власне греко-католицьких спільнот на Буковині. Саме останнім видання і привертає увагу.

Підсумовуючи цей короткий огляд-рецензію, слід акцентувати на значній пізнавальній вазі книги «Два століття служіння Богові і нації: УГКЦ на Буковині». Автори знайшли, опрацювали і прагнуть донести до читача багату історію і спадщину ГКЦ/УГКЦ на Буковині. Адже, перефразовуючи відомий вислів, можна сказати, що хто не вчить свою історію, буде вчити чужу. Аналізоване видання – нагода збагатити історичний дискурс української історичної науки і студій локальної історії.